

Назар Заблоцький
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА»

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Мирослав Савчин

Постановка проблеми. Демократизація сучасного українського суспільства і гуманізація освіти висувають підвищені вимоги до правової свідомості майбутніх юристів. Від цього залежить їхня соціально-правова, активність, готовність брати участь у зміцненні законності і правопорядку. Проблема розбудови громадянського суспільства, демократичної держави безпосередньо пов'язана із розвитком правової свідомості особистості. Саме правова культура та правове виховання населення є соціальною гарантією дії права в суспільстві. Відзначимо, що наукове мислення та наукова свідомість у взаємодії із правовим мисленням і правою свідомістю особистості здійснюють великий вплив на реалізацію верховенства права в сучасному суспільстві.

Мета статті: обґрунтування психологічних особливостей та напрямів формування правової свідомості майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу. У перехідний період соціально-економічних і політичних змін у суспільстві спостерігається напружена ситуація у формуванні правосвідомості певної частини населення, особливо молоді, порушення раніше засвоєних моральних стереотипів соціальної поведінки й ускладнення формування нових, значне підвищення рівня правопорушень і злочинності. Певною мірою ці процеси навіть стосуються деякої частини працівників правозастосовної системи у формі різних проявів професійної деформації. Подолання деформації правової свідомості та створення умов для підвищення рівня правової культури населення, активної і свідомої участі громадян у здійсненні реформи є сьогодні першочерговим завданням суспільства і держави на шляху розбудови в Україні громадянського суспільства і правової держави. Са-

ме ці питання набули наразі особливої актуальності й потребують подальшого дослідження.

Аналіз сучасних досліджень у галузі загальної та юридичної психології свідчить про значну наукову актуальність вирішення проблеми правової свідомості особистості, зокрема фахівця юридичного профілю. Правова свідомість сучасного юриста, на думку багатьох науковців, слід розглядати як особливу форму свідомості, яка, у зв'язку з впливом ряду об'єктивних (соціальних) і суб'єктивних (психологічних) чинників, складається з комплексу базових правових понять.

У механізмі правового впливу на особистість юриста надзвичайно важливу роль відіграє правова свідомість. Вона посідає проміжне місце серед елементів правового впливу, оскільки формується в людей під впливом різних чинників, у тому числі, правових. Правова свідомість при всій її різноманітності й недосконалості виступає як засіб регулювання суспільних відносин: особистості. [1, с.143].

Правова свідомість є сукупністю уявлень, поглядів, переконань, оцінок, настроїв і емоційного ставлення людей до права та державно-правових явищ в суспільстві. Одним із проявів колективної свідомості є групова правосвідомість [3, с.24].

Правова свідомість як форма суспільної свідомості виникає і функціонує як відображення суспільного буття, що пов'язане зі сферою права, правовими відносинами. Цей вид свідомості особистості відображає правову систему її життя в суспільстві, як система понять, поглядів, уявлень та ідей, у якій усвідомлюється й оцінюється ставлення людей до дійсності, до самих себе з приводу чинного або бажаного права. Також це сукупність соціально-психологічних явищ і процесів, що виражаються у почуттях, настроях, які пов'язані з реальним правом. Поняття «право» досить складне – це не тільки юридичний, а й філософський, етичний, соціологічний термін [10].

Свідомість людини, відображаючи об'єктивні потреби суспільного розвитку, є передумовою і регулятором поведінки людини. Роль свідомості в

регуляції поведінки людини слід розуміти широко: мова йде не тільки про регуляцію поведінки окремо узятото індивіда; регулятивна роль свідомості – це її дія на всю соціальну систему, в межах якої складаються певні суспільні стосунки, напрям діяльності даної системи. Свідомість як вища форма віддзеркалення суспільного буття додає цілеспрямований характер людській діяльності, дозволяє передбачати її результати, планувати поведінку з метою досягнення поставлених завдань. Тому вивчення діяльності, стосунків, поведінки людей – це в той же час вивчення рівня і стану свідомості. На думку В.І. Воробйової і І.В. Жданової, зміст свідомості, її спрямованість детерміновані матеріальними умовами життя людини в суспільстві. Віддзеркалення цих умов, пізнання об'єктивних закономірностей суспільного розвитку - важлива функція свідомості. Проте її роль не може бути зведена лише до пізнавальної функції. Не менш важливими є організуюча, регулююча функції свідомості, без яких було б неможливе нормальне функціонування соціальної системи людської діяльності, відповідним чином координованої. Організація соціальної системи нерозривно пов'язана з функціонуванням свідомості як специфічної діяльності людського мозку, з вивченням природи і функцій як свідомості індивідуального, так і свідомості суспільного [4, с.8-9].

Для виявлення ролі правової свідомості у формуванні соціальної активності людини її слід вивчати на різних рівнях і зрізах у всьому різноманітті її прояву і особливостей: як свідомість індивідуальна, групова, суспільна; так і система, що включає різні форми (види) віддзеркалення суспільних стосунків – політичні, правові, етичні, філософські, релігійні [8, с. 37].

М.Л. Гранат підкреслює, що суспільні стосунки людей - це їхня соціальна діяльність, здійснювана у процесі виробництва, перетворення природи, організації повсякденних умов життя, а також ті стійкі взаємозв'язки, які створюються між людьми, між людиною й об'єктивним світом. У виробництві люди вступають у стосунки не тільки з природою, а перш за все утворюють більш – менш стійкі професійні групи для спільної діяльності і для взаємного обміну своєю діяльністю. Свідомість виникає і формується у процесі регулювання соціальної

діяльності і дозволяє людині ставити перед собою певну мету, виділяти себе із зовнішнього світу, визначати своє ставлення до предметів і явищ зовнішнього світу [5, с. 9].

За визначенням О.М. Бандурки, С.П. Бочарової, О.В. Землянської, права самосвідомість розглядається як сфера індивідуальної свідомості, що відбиває правову дійсність у формі знань, оцінного ставлення до права і практики його застосування, правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють людську поведінку в юридично значущих ситуаціях [2, с. 117].

Діяльність юриста носить науково обґрунтований характер, тому в елементному складі професійної свідомості виявляються в певній мірі компоненти теоретичної свідомості. Остання включає наукові знання, ідеї, концепції про суть, характер взаємодії правових явищ, усього механізму правового регулювання. Тому вона може бути названа науковою правосвідомістю. Її рівень визначається глибиною пізнання правових явищ ученими-юристами, політичними діячами, фахівцями в галузі законодавства. У процесі загального і спеціального правового виховання елементи теоретичної правової свідомості організовано вносяться у свідомість мас, під безпосередньою дією якої формується буденна і спеціалізована свідомість [7, с.396].

У вітчизняній психології глибоко обґрунтовується принцип взаємозв'язку свідомості і діяльності. Так, С.Л. Рубінштейн, розкриваючи зміст цього принципу, писав: «Основний позитивний зміст положення про єдність свідомості і діяльності полягає у ствердженні їхнього взаємозв'язку і взаємозумовленості: діяльність людини зумовлює формування її свідомості, психічних зв'язків процесів і властивостей, а ці останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовою її адекватного виконання» [3, с. 408]. Реалізація вказаного принципу стосовно дослідження спеціалізованої правосвідомості означає, що її основні компоненти і особливості повинні бути вивчені в нерозривному зв'язку з професійною діяльністю у сфері правового регулювання відносно застосування права.

Знати всі закони, які ставить перед нами суспільство не можливо. М.В. Савчин вважає, що для правомірної поведінки досить знати правові вимоги, загальні принципи права і керуватися ними у своїй поведінці [9]. Інші автори висловлюють думку про загальнообов'язковий рівень правових знань, його мінімуму. У будь – якому разі слід мати на увазі, що знання права не повинно зводитися до простої обізнаності про існування тих або інших норм. Знання права передбачає осмислення права, усвідомлення його змісту, визначення його значення для практичної діяльності юриста.

Поведінковий компонент правової свідомості – це правова установка, зміст якої полягає в готовності індивіда практично діяти, проявити активність у галузі пізнання і реалізації права. Правова установка – це динамічний аспект правосвідомості, регулювальник поведінки особистості. У формуванні структури правової установки особистості юриста особлива роль належить її вольовій активності. Поведінковий елемент акумулює в собі ідеологічний та психологічний елементи і поєднується з вольовою позицією юриста, з психологічною стороною процесу, практичною діяльністю з досягнення конкретної правової мети [6, с. 101]. Залежно від того, які ідеї, відчуття, уявлення, оцінки, думки домінують у даний момент, можна судити про стан правосвідомості особистості юриста.

Висновки. Таким чином стан правової свідомості майбутніх юристів – це не просто сукупність тих або інших ідей, поглядів, уявлень і відчуттів, емоцій, переконань, оцінок, мотивів діяльності, а таке їхнє розміщення в системі, коли одні з них домінують, визначаючи поведінку юриста.

Список використаної літератури

1. Алексеев С.С. Философия права / С.С. Алексеев. — М.: Норма, 1997. — 336 с.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология: Учебник / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. — Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. — 640 с.
3. Воробйова І.В. Сучасні підходи до проблеми правової свідомості / І.В. Воробйова, І.В. Жданова // Правова свідомість молоді в умовах розбудови демократичної держави в Україні: Матеріали міжвузівського науково-практичного семінару молодих вчених (17 лютого 2006 р., Одеса) / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора Долженкова О.Ф. — Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006. — С.7 – 9.
4. Гранат Н.Л. Правосознание и правовая культура / Н.Л. Гранат // Юрист. — 1998. — №11 — 12. — С. 7 – 12.

5. Ефремова Г.Х. Эмпирическое исследование правосознания: реальное содержание и задачи формирования / Г.Х. Ефремова, Н.Л. Гранат // Психологический журнал. – 1988. – №6. – С. 92 – 102.
6. Кобець О.В. Структура професійної правосвідомості юриста / О.В. Кобець. // Педагогіка і психологія. Формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб. наук. пр. – Київ; – Запоріжжя, 2005. — Вип. 36. — С. 389 – 398.
7. Москаленко А.П. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція / А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін, А.А. Стародубцев: – Наук. – практич. посіб. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. – 98 с.
8. Савчин М.В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості: автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.01. / М.В. Савчин. – К., 1997. – 40 с.
9. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов / Н.Я. Соколов. – М.: Наука, 1988. – 224 с.

Марія Заміщак
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПЕДАГОГІВ

На сучасному етапі, коли Україна потребує висококваліфікованих, компетентних педагогів, які б могли творчо забезпечити освітній розвиток, висуваються чіткі вимоги до них. Проте слід зазначити, що національна школа буде успішна тоді, коли буде безпосередньо пов'язана з якістю людської особистості та ефективністю соціальної організації. Завдяки актуалізації та реалізації соціально-психологічних механізмів у процесі становлення компетентних студентів-педагогів здійснюється вибір траєкторії професійного саморозвитку та здорового стилю педагогічної діяльності.

Особливо активно сьогодні дослідженням даної проблеми займаються науковці. Адже психологічна складова є вирішальною у структурі готовності студента – педагога до педагогічної діяльності. І саме навчання у закладі вищої освіти має реалізувати навчально-професійну діяльність студентів – педагогів.